

Krzysztof W. Mucha

Organizacja i struktura oraz zakres kompetencji społecznych organów nadzorujących szkolnictwo powszechne na terenie województwa łódzkiego w okresie międzywojennym

---

Przegląd Nauk Historycznych 14/2, 123-146

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRZYSZTOF W. MUCHA
UNIwersytet Łódzki*

Organizacja i struktura oraz zakres kompetencji społecznych organów nadzorujących szkolnictwo powszechne na terenie województwa łódzkiego w okresie międzywojennym

---

Uchwalona w czerwcu 1920 r. ustawa o tymczasowym ustroju władz szkolnych przyznawała Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) prawo powoływania rad szkolnych okręgowych (RSO). Miały one współdziałać z kuratorami na rzecz oświaty na obszarze danego województwa. W skład rady planowano powoływać szeroką grupę osób związanych z edukacją. Miała ona również odzwierciedlać miejscową społeczność oraz skupiać przedstawicieli wyznań religijnych uznawanych przez państwo a mających na danym terenie swoją reprezentację¹.

Rada miała charakter opiniodawczo-doradczy, pełniła również funkcje nadzorcze. Do zakresu jej kompetencji należało m.in. rozpoznawanie potrzeb z zakresu szkolnictwa, oświaty i kultury na terenie danego okręgu i przedstawianie w tym zakresie wniosków odpowiednim organom władzy państwowej oraz administracji szkolnej. Działania te powinna była czynić z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań i oczekiwań. Wśród innych kompetencji organu można wymienić wydawanie przez radę opinii dotyczących tworzenia i likwidacji państwowych oraz prywatnych średnich szkół ogólnokształcących, szkół zawodowych oraz seminariów nauczycielskich. Uprawnieniem związanym ze szkolnictwem po-

---

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Pracownia Dydaktyki i Technologii Informacyjnej.

¹ *Ustawa z dnia 4 VI 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych*, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” [dalej: Dz.U.RP] 1920, nr 50, poz. 304, art. 5.

wszechnym było zatwierdzanie na wniosek kuratora projektu sieci szkół powszechnych w okręgu². Rada opiniowała również projekt budżetu okręgowego oraz rozporządzała funduszami przekazanymi przez władze samorządowe na zadania związane ze szkolnictwem oraz oświatą. W ramach kompetencji nadzorczych miała prawo rozwiązywania na wniosek kuratora – roztaczających opiekę na terenie danego powiatu nad szkolnictwem powszechnym – powiatowych rad szkolnych³.

W wydanej w roku 1926 ustawie o stosunku służbowym nauczycieli RSO uzyskała również prawo współdecydowania o składzie utworzonej okręgowej komisji dyscyplinarnej dla nauczycieli. Powołane ciało miały rozstrzygać w pierwszej instancji sprawy nauczycieli szkół podległych inspektorom szkolnym oraz kuratorowi okręgu szkolnego. Rada miała prawo powoływania 10 osób niebędących nauczycielami zamieszkujących w miejscu działania komisji, czyli w mieście wojewódzkim⁴. W skład 36-osobowej komisji wchodziły również 24 osoby powoływane przez MWRiOP spośród nauczycieli różnych typów szkół oraz dwaj sędziowie sądu apelacyjnego⁵.

Część z członków RSO była powoływana na trzyletnią kadencję, a osoby pełniące w niej funkcje z ramienia organów samorządowych zasiadały na okres odpowiadający czasowi piastowania mandatu radnego. Prawo zwoływania gremium miał kurator, mógł to czynić według własnego uznania i doraźnej potrzeby. Inicjatywa

---

² Powyższe uprawnienie zostało skreślone nowelizacją przepisów w 1927 r. Por. *Rozporządzenie ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z 30 V 1927 r. w sprawie rozporządzenia z dnia 13 XII 1921 r. o utworzeniu Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” [dalej: Dz.U.MWRiOP] 1927, nr 9, poz. 134.

³ *Rozporządzenie ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z dnia 13 XII 1921 r. o utworzeniu Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej*, Dz.U.MWRiOP, 1922, nr 4 (73), poz. 26, § 15.

⁴ Do okręgowej komisji dyscyplinarnej wybrano wówczas 10 członków. Byli to: inżynier Stefan Filipkowski, mecenas Bolesław Jasiński, ławnik miasta Łodzi Zygmunt Hajkowski, prokurator Tadeusz Krychowski, Hipolit Piątkowski, Seweryn Pfeifer, Karolina Skalska, Zygmunt Fiedler, Jan Świercz oraz poseł Franciszek Waszkiewicz. Postanowiono również, w razie ewentualnej odmowy przyjęcia mandatu przez niektóre osoby, powoływać kolejno na ich miejsca: Józefa Sobczyńskiego, Roberta Zarębę i Gersona Praszkiara. *Protokół z posiedzenia Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej z dnia 20 grudnia 1926 r.*, „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego” [dalej: Dz.U.KOSŁ] 1927, nr 1, s. 5.

⁵ *Ustawa z 1 lipca 1926 r. o stosunku służbowym nauczycieli*, Dz.U.RP, 1926, nr 92, poz. 530, art. 87.

zwołania rady przysługiwała również 10 jej członkom. Wówczas kurator zobowiązany był w ciągu 15 dni od daty wpłynięcia piśmennego wniosku zwołać jej posiedzenie. Przepisy stanowiły, że rada powinna być się zbierać nie rzadziej niż cztery razy w roku. W czasie obrad decyzję podejmowano większością głosów w obecności co najmniej połowy wszystkich członków. W razie równej liczby głosów rozstrzygał prowadzący obrady przewodniczący (kurator lub osoba przez niego wyznaczona). Uchwały rady obowiązany był wykonywać kurator za pomocą podległych sobie organów⁶.

Decyzję o powołaniu Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej (RSOŁ) rozporządzeniem z 13 grudnia 1921 r. wydał ówczesny minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Antoni Ponikowski⁷. Proces jej wyłaniania trwał jednak kilka miesięcy. Na prośbę Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego (KOSŁ) ministerstwo opracowało przepisy wyborcze, na podstawie których miano dokonać wyboru jej członków⁸.

Warto podkreślić, że powołana łódzka rada była pierwszą w kraju. W czerwcu 1922 r. ustanowiono odpowiednią w województwie pomorskim, w lutym 1923 r. w województwie poznańskim, a na terenie województwa warszawskiego radę powołano dopiero w październiku 1927 r. Zapisy prawne ustanawiające wymienione organy wzorowano na rozwiązaniach łódzkich⁹.

Sposób wyłaniania członków rady budził wątpliwości, dlatego postanowiono doprecyzować przepisy w tym względzie. W szczególności chodziło o wybór reprezentantów spośród środowiska nauczycielskiego. Ministerstwo tłumaczyło, że udział nauczycieli szkół powszechnych, szkół średnich, szkół zawodowych oraz seminariów nauczycielskich w okręgowych zjazdach (konferencjach) wyborczych mających wyłonić członków RSO nie był obowiązkowy oraz że biorącym w nich udział nie przysługiwały odpowiednie die-

---

⁶ *Rozporządzenie ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z dnia 13 XII 1921 r. o utworzeniu Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej*, Dz.U.MWRiOP, 1922, nr 4 (73), poz. 26.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Pismo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego z 14 III 1922 r. *W sprawie przepisów wyborczych do Rady szkolnej Okręgowej Łódzkiej* zawierające w załączniku *Przepisy wyborcze do Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej*, Dz.U.KOSŁ, 1922, nr 1, poz. 60, s. 48–50.

⁹ T. Serafin, *Władze szkolne w latach 1917/18–1937/38*, Warszawa 1938, s. 59–62.

ty ani zwrot kosztów podróży. Ten stan rzeczy tłumaczono brakiem stosownych funduszy. Przedstawiona wykładnia przepisów z pewnością nie zachęcała pedagogów do licznego udziału we wspomnianych kolegiach. Zatem stosowano rozwiązania pośrednie i zalecano dokonywanie wyboru reprezentantów danego środowiska nauczycieli przy okazji odbywających się zjazdów i konferencji nauczycielskich¹⁰.

Pierwsze inauguracyjne posiedzenie gremium odbyło się 11 i 12 września 1922 r. W myśl przepisów w jego skład weszły osoby obejmujące członkostwo z urzędu, reprezentanci wybrani przez właściwe kolegia wyborcze oraz obywatele delegowani przez MWRiOP. W tym ostatnim wypadku minister scedował swe uprawnienia na rzecz decyzji podjętej przez kuratora. W składzie rady znaleźli się: z urzędu kurator okręgu szkolnego dr Jan Jarosz oraz wojewoda dr Paweł Garapich, z wyboru zaś delegaci rad szkolnych powiatowych będący jednocześnie członkami sejmików powiatowych: ks. Michał Bieliński z Piotrkowa, ks. dziekan Jan Cyranowski z Kalisza, Stefan Karczewski z Łasku, Witold Karczewski ze Słupcy, Tadeusz Komorowski z Łęczycy, Ignacy Kożuchowski z Koła, dyrektor gimnazjum Waclaw Kutylowski z Wielunia, Witold Marczewski z Wielunia, Waclaw Niedźwiedź z Brzezina (burmistrz miasta), Ignacy Skrzyński z Turku, Jan Świercz ze Zgierza (burmistrz miasta), ks. kanonik Dominik Szabelski z Konina, z Sieradza – *vacat*. W radzie zasiadało również dwóch członków łódzkiej rady szkolnej miejskiej: dr med. Stefan Kopciński i Maksymilian Drabarek (kierownik szkoły powszechnej). W jej składzie znaleźli się także trzej reprezentanci spośród nauczycieli szkół powszechnych (wszyscy byli dyrektorami szkół): Maurycy Borucki z Łasku, Roman Krzemiński ze Zgierza oraz Tadeusz Skrętny z Kalisza. Przedstawicielami szkół średnich pozostali wybrani dyrektorzy gimnazjów: Jan Czeraszewicz i Andrzej Stawiski. Reprezentantem szkół zawodowych został dyrektor szkoły handlowej w Łodzi – Roman Tulin¹¹. W radzie można było również odnaleźć przedstawi-

¹⁰ *Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 11 X 1928 r., nr 11882/28 w sprawie wyborów delegatów do rad szkolnych powiatowych i rad szkolnych okręgowych*, Dz.U.KOSŁ, 1928, nr 11, poz. 143, s. 190.

¹¹ W 1927 r. zwiększono do dwóch liczbę reprezentantów szkół zawodowych zasiadających w radzie. Por. *Rozporządzenie ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z 30 V 1927 r. w sprawie rozporządzenia z dnia 13 XII 1921 r. o utworzeniu Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej*, Dz.U.MWRiOP, 1927, nr 9, poz. 134.

ciela seminarium nauczycielskiego: nauczyciela Franciszka Michej-
dę z Łodzi. Wyznania religijne w radzie reprezentowali (warunkiem
posiadania reprezentanta był wymóg zamieszkiwania na terenie
okręgu ponad 5% ludności danego wyznania): katolików – ordyna-
riusz łódzki bp Wincenty Tymieniecki, przedstawiciel protestantów
delegowany przez konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego
w Warszawie – pastor Paweł Hadrian z Łodzi – oraz Gerson Neu-
man – przedstawiciel Gminy Żydowskiej w Łodzi. Wśród członków
znalazło się także pięć osób wyznaczonych przez MWRiOP (jak
wiemy, prawo ich powołania przekazano kuratorowi): pochodzący
z Łodzi: przemysłowiec Edward Heiman, dyrektor gimnazjum Ka-
zimierz Koszyk, dr med. Stanisław Skalski – dyrektor urzędu zdro-
wia województwa łódzkiego, kierownik szkoły powszechnej Tomasz
Wasilewski, ponadto z terenu województwa: Jan Skowroński – in-
spektor szkolny miasta Piotrkowa i powiatu piotrkowskiego¹². Po-
jawienie się lekarza wśród osób powołanych w skład rady nie było
przypadkowe. Przepisy nakazywały, aby zasiadała w niej osoba
będąca specjalistą z zakresu higieny szkolnej.

W pełnym składzie rady powinny były się znaleźć wówczas 32
osoby, tak się jednak nie stało, gdyż z powiatu sieradzkiego nie
udało się wyłonić delegata rady szkolnej powiatowej. Brakujący
członek był zapewne dokooptowany w późniejszym terminie,
a z posiadanych danych wynika, że w 1925 r. reprezentantem po-
wiatu sieradzkiego został pochodzący z gminy Męka Leon Ko-
złowski¹³.

---

¹² *Członkowie Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej*, Dz.U.KOSŁ, 1922, nr 1,
poz. 61, s. 51–52.

¹³ W skład Kolejnej Łódzkiej Rady Szkolnej Okręgowej w 1925 r. wchodził:
kurator KOSŁ Jan Owiński, wojewoda łódzki Ludwik Darowski, nadto reprezen-
tanci poszczególnych powiatowych rad szkolnych: z powiatu konińskiego – Tade-
usz Świnarski, ze słupeckiego – Witold Karczewski, z łaskiego – Stefan Karczew-
ski, z kolskiego – Ignacy Kożuchowski, z piotrkowskiego – ks. Michał Bieliński,
z kaliskiego – ks. dziekan Jan Cyranowski, z tureckiego – starosta powiatu Leopold
Boryslawski, z powiatu łódzkiego – burmistrz Zgierza Jan Świercz, z radomsz-
czańskiego – Stanisław Niemiec (zastępca Jan Sikorski – dyrektor gimnazjum),
z wieluńskiego – członek sejmiku powiatowego dr Stanisław Domagalski, z brze-
zińskiego – burmistrz Brzezin Waclaw Niedźwiedz, z łączyckiego – Tadeusz Komo-
rowski oraz z sieradzkiego – Leon Kozłowski. Z ramienia miejskiej łódzkiej rady
szkolnej w gremium znaleźli się: Zygmunt Hajkowski – ławnik miejski Łodzi, Ka-
zimierz Papis – oraz Jan Braun – obydwaj pełnili funkcje kierowników szkół po-
wszechnych, a ich zastępcą został Antoni Idzikowski – dyrektor szkoły realnej.
Delegowani byli również przedstawiciele szkół powszechnych jako członkowie:

Pierwsza Rada Szkolna Okręgowa Łódzka w trakcie inauguracyjnego posiedzenia w celu usprawnienia prac wewnętrznych postanowiła powołać zespoły robocze i komisje zadaniowe. Początkowo planowano utworzenie aż 11 komisji. Ostatecznie jednak postanowiono połączyć pewne zagadnienia i powołano ich sześć. Wśród nich utworzono komisję do spraw ogólnych, regulaminowo-prawnych i finansowych, na czele której jako przewodniczący stanął kurator J. Jarosz, w jej skład powołano zaś: K. Koszyka, F. Michejdę, ks. J. Cyranowskiego, pastora P. Hadriana, L. Kerna, W. Marczewskiego i W. Niedźwiedzia. Komisję do spraw nauczania powszechnego, seminariów nauczycielskich i preparand objął dr S. Kopciński, a udzielali się w niej: F. Michejda, T. Wasilewski, M. Drabarek, ks. J. Cyranowski, R. Krzemiński i T. Skrętny. Kolejna komisja miała się zająć szkolnictwem średnim – na jej czele stanął J. Czeraszkiwicz, współpracowali z nim: K. Koszyk, W. Niedźwiedź i ks. S. Szabelski. Komisja do spraw szkolnictwa zawodowego miała przewodniczącego w osobie R. Tulina, a jej członkami byli A. Stawiski i J. Świercz. Komisją do spraw oświaty pozaszkolnej i przedszkoli kierował S. Kopciński, wspierali go: J. Czeraszkiwicz, T. Komorowski, T. Skrętny oraz ks. S. Szabelski. Ostatnią,

---

Roman Krzemiński – emerytowany nauczyciel szkół powszechnych ze Zgierza, Tadeusz Skrętny – kierownik szkoły powszechnej z Kalisza – oraz Maurycy Borucki – nauczyciel szkoły powszechnej z Łodzi. Ich zastępcami zostali zaś kierownicy szkół powszechnych: Roman Zuchowicz z Turku, Władysław Jędrzejewski z Wielunia oraz Wincenty Rybak z Tomaszowa Mazowieckiego. Przedstawicielami seminariów nauczycielskich zostali: Franciszek Michejda z Łodzi – dyrektor państwowego seminarium nauczycielskiego – oraz jako zastępca Karol Siwy – nauczyciel seminarium nauczycielskiego z Tomaszowa Mazowieckiego. Przedstawicielami szkół średnich zostali: Antoni Idźkowski z Łodzi – dyrektor szkoły realnej – oraz Andrzej Stawiski z Piotrkowa – dyrektor publicznego gimnazjum. Przedstawicielem nauczycieli szkół zawodowych został Bolesław Gabler z Łodzi – nauczyciel szkoły włókienniczej. W radzie reprezentowani byli także przedstawiciele wyznań religijnych. Kościół katolicki reprezentował ordynariusz łódzki bp Wincenty Tymieniecki i jego zastępca ks. prałat Wiktor Bilski, w radzie zasiadał również pastor Edward Wende z Kalisza – superintendent diecezji kaliskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Wyznanie mojżeszowe reprezentował rabin Gerson Neuman z Łodzi. W skład gremium wchodziło również pięć osób z nominacji – wszystkie gimnazjum, Edward Heiman – przemysłowiec, Jan Skowroński – inspektor szkolny – oraz Tomasz Wasilewski – kierownik szkoły powszechnej (Z. Zagórski, *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych, r. II*, Warszawa 1926, s. 16–17).

szóstą komisją do spraw budowlanych, higieny i wychowania fizycznego przewodził lekarz – dr S. Skalski, a w jej skład wchodził również: T. Wasilewski, W. Karczewski, G. Neuman i J. Świercz.

Dokonano wówczas także wyboru prezydium rady tzw. Wydziału Wykonawczego. W jego skład weszli: A. Stawiski z Piotrkowa oraz R. Tulin z Łodzi. Ustalono też, że stałe spotkania rady miały się odbywać (w myśl przepisów prawa) cztery razy do roku w miesiącach: marcu, czerwcu, wrześniu i grudniu. W drugim dniu obrad uchwalono także regulamin obrad RSOŁ. Był on bardzo rozbudowany i składał się aż z 81 paragrafów. Doprecyzowywał i uściślał zapisy, których celem było usprawnienie prac i dyscyplinowanie członków¹⁴.

Na wiosnę 1928 r. na czele rady stanął – jako przewodniczący – ówczesny kurator dr Antoni Ryniewicz, obok niego zasiadał w niej – reprezentujący wojewodę łódzkiego Władysława Jaszczolta – wicewojewoda Stanisław Lewicki. Podobnie jak wcześniej, w jej składzie znaleźli się przedstawiciele rad szkolnych powiatowych będący równocześnie członkami sejmików powiatowych. Tym razem wybrano: z powiatu kaliskiego nauczyciela Jana Kukłę oraz księdza kanonika Józefa Mężyckiego; z Koła członka sejmiku powiatowego Władysława Krzyckiego; z powiatu konińskiego ks. kanonika i dziekana w Koninie Jana Kabatę; z Sieradza Tadeusza Szaniawskiego; z powiatu wieluńskiego pochodzącego z Wielunia ks. dziekana Wincentego Przygodzkiego; ks. Teofil Jankowski został wybrany jako reprezentant sejmiku powiatowego wieluńskiego; powiat łęczycki był reprezentowany przez inż. Franciszka Obrębskiego; powiat łódzki ziemski zaś przez burmistrza Zgierza J. Świercza; Artur Kopacz – dyrektor państwowego seminarium nauczycielskiego w Słupcy – reprezentował powiat słupecki; Stanisław Leopold był wybrany z powiatu łaskiego; Józef Piech z powiatu piotrkowskiego; Franciszek Marczyk – powiatu brzezińskiego, ks. kanonik J. Cyranowski – powiatu tureckiego. Delegatami łódzkiej miejskiej rady szkolnej wybrano: wiceprezesa rady Reinholda Klimma oraz ławnika wydziału oświaty i kultury m. Łodzi dr. S. Kopcńskiego. W radzie znalazło się również troje przedstawicieli spośród nauczycieli szkół powszechnych. Wszyscy pełnili funkcje kierowników szkół, byli to: Stanisława Macińska – kierowniczką publicznej szkoły powszechnej nr 64 w Łodzi, Tadeusz Skrętny z Kalisza oraz Stanisław Szefer

---

¹⁴ *Regulamin obrad Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej uchwalony w dniu 12 września 1922 r.*, Dz.U.KOSŁ, 1922, nr 1, poz. 69, s. 107–117.

z Pabianic. Przedstawicielem seminariów nauczycielskich został ponownie F. Michejda – dyrektor państwowego seminarium nauczycielskiego w Łodzi. Reprezentantami szkół średnich ogólnokształcących zostali dr S. Więckowski – nauczyciel prywatnego gimnazjum Romany Konopczyńskiej-Sobolewskiej w Łodzi – oraz dyrektor Gimnazjum Sejmiku Powiatowego w Łasku Andrzej Mazur. W radzie zasiadało również dwóch przedstawicieli szkół zawodowych: Mariusz Szarkowski – dyrektor Szkoły Handlowej Towarzystwa Szerzenia Wiedzy Handlowej w Łodzi – oraz inż. E. Świętochowski – dyrektor Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w Kaliszu. Wyznania religijne reprezentowali: katolików (podobnie jak we wcześniejszej radzie) – bp. W. Tymieniecki, wyznanie ewangelicko-augsburskie – pastor Karol Kotula – oraz przedstawiciel Gminy Żydowskiej w Łodzi – Jakub Lajb Minberg. Osobami mianowanymi przez MWRiOP zostali: lekarz dr Antoni Tomaszewski, adwokat dr Bolesław Fichna, przemysłowiec Edward Heiman, naczelnik wydziału w urzędzie wojewódzkim w Łodzi dr S. Skalski oraz inspektor szkolny m. Łodzi J. Skowroński¹⁵.

Tym razem powołano pięć komisji (o jedną mniej niż uprzednio). Komisji szkolnictwa powszechnego przewodniczył J. Świercz (zastępca przewodniczącego – S. Szefer, sekretarz – T. Skretny), a komisji szkolnictwa średniego ogólnokształcącego – F. Michejda (zastępca przewodniczącego – A. Mazur, sekretarz – S. Macińska). Komisją szkolnictwa zawodowego zawiadywał E. Świętochowski (zastępcą został S. Leopold, sekretarzem J. Kukła). Ponadto istniała komisja rewizyjna, złożona z dra S. Skalskiego, M. Szarkowskiego, pastora K. Kotuli, oraz komisja ds. ogólnych, której przewodniczył z reguły kurator łódzki. W jej skład wchodził przewodniczący i zastępcy z komisji: szkolnictwa powszechnego, szkolnictwa średniego ogólnokształcącego oraz szkolnictwa zawodowego¹⁶. Tym razem powołano sekretarza rady – S. Macińską – oraz zastępcę – sekretarza T. Skretnego. Równocześnie uchwalono nowy regulamin obrad gremium – mniej obszerny niż uprzednio funkcjonujący, zawierający zapisy, które wynikały z doświadczeń rady poprzedniej kadencji.

¹⁵ *Skład osobowy Rady Szkolnej Okręgowej*, Dz.U.KOSŁ, 1928, nr 5, poz. 69, s. 95–96.

¹⁶ *Protokół nowo ukonstytuowanej Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej z dnia 4 maja 1928 r.*, Dz.U.KOSŁ, 1928, nr 5, poz. 67, s. 80–90.

Jak nietrudno zauważyć, skład RSOŁ często się zmieniał. Powodowane to było zarówno rezygnacją członków i powoływaniem w ich miejsce zastępców, wygaśnięciem mandatu radnego sejmiku powiatowego czy zaprzestaniem pełnienia danego urzędu (np. odwołaniem z funkcji kuratora czy wojewody). Utrata członkostwa następowała również z powodu zmiany miejsca zamieszkania poszczególnych osób. Na przykład w październiku 1928 r. na miejsce dotychczasowych członków: S. Kopcińskiego, A. Kopacza, E. Świętochowskiego, którzy wyprowadzili się poza granice Okręgu Szkolnego Łódzkiego (czyli *de facto* poza teren województwa), powołano nowe osoby: Czesława Bagieńskiego – delegata łódzkiej rady szkolnej miejskiej, dra Konstantego Lidmanowskiego – delegata sejmiku powiatowego słupeckiego – oraz Leona Suskiego – reprezentującego szkolnictwo zawodowe, dyrektora szkoły handlowej w Wieluniu¹⁷.

Powołane komisje i ich nazwy odzwierciedlały w głównym zarysie zagadnienia i tematykę prac, jakimi zajmowała się RSOŁ. Jak wspomniano, nie mając własnych organów wykonawczych, zwracała się z rezolucjami i wnioskami do odpowiednich władz szkolnych i organów władzy samorządowej oraz państwowej. Rolą kuratorium i jego szefa było natomiast podejmowanie odpowiednich działań zmierzających do realizacji uchwalonych zapisów. Toteż w trakcie kolejnych zebrań rady kurator informował zazwyczaj, jakie kroki podjął w celu realizacji postulatów sformułowanych na poprzednich jej posiedzeniach.

Obrady ciała odbywały się nieregularnie, czego dowodem jest spotkanie z 3 grudnia 1927 r., w trakcie którego odczytywano protokół z poprzedniego posiedzenia rady z 20 grudnia 1926 r.¹⁸ Często w czasie posiedzeń przedstawiciele kuratorium lub inspektoratów szkolnych na podstawie zebranych przez siebie danych referowali stan i potrzeby szkolnictwa powszechnego, średniego, zawodowego oraz sprawy związane z oświatą pozaszkolną. Powyższe referaty były drukowane w Dzienniku Urzędowym Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego, podobnie zresztą jak protokoły posiedzeń RSO. Te ostatnie dokumenty, choć pochodzące z nielicznych i nieregularnych spotkań gremium, pozwalają na odtworzenie spraw i zagadnień poruszanych w trakcie obrad. Warto zatem w tym

---

¹⁷ *Zmiany w składzie osobowym Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej*, Dz.U.KOSŁ, 1928, nr 11, poz. 146, s. 194.

¹⁸ *Protokół z posiedzenia Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej z dnia 3 grudnia 1927 r.*, Dz.U.KOSŁ, 1927, nr 12, poz. 102, s. 144.

miejscu je zaprezentować. Odzwierciedlały one bowiem poglądy i uwagi nadzorujących sprawę oświaty i szkolnictwa osób wywodzących się z poszczególnych powiatów, miast i różnorodnych kręgów oraz środowisk zawodowych i społecznych ówczesnego województwa.

Uczestnicy obrad mieli świadomość społecznych oczekiwań względem instytucji odpowiedzialnych za stan oświaty oraz dostrzegali krytykę działań wynikającą z opieszałości w zakresie upowszechniania oświaty i podnoszenia poziomu nauczania. Na jednym z zebrań informowano zgromadzonych o rozmowach poczynionych z przedstawicielami prasy w celu wywarcia na nich wpływu, aby zaprzestali oni umieszczania w periodykach artykułów dezawuuujących pracę szkoły i nauczycieli. Powyższe zabiegi okazały się jednak bezskuteczne, gdyż reprezentanci prasy odmówili spełnienia oczekiwań członków rady. Fakt ten potwierdza, że działacze zdawali sobie sprawę z tego, że społeczeństwo i media były żywo zainteresowane sprawami edukacji. Nie chcąc dolewać przysłowiowej oliwy do ognia i dawać powodów do prasowych potyczek, zdecydowano się więc niekiedy na nieupublicznianie pewnych tematów poruszanych w trakcie obrad rady. I tak postanowiono nie podawać do publicznej wiadomości relacji z posiedzenia, w czasie którego dyskutowano nad językiem obcym, jaki powinien być nauczany w szkołach województwa łódzkiego – wszystko to w celu uniknięcia „zbędnej dyskusji w prasie”.

Tematem bardzo często przewijającym się w trakcie obrad RSOŁ były kwestie związane ze szkolnictwem powszechnym. Członkowie rady domagali się podejmowania skuteczniejszych działań w celu wypełnienia obowiązku szkolnego. Postulowano organizowanie szkół powszechnych możliwie najwyższego stopnia i dążenie do wdrożenia pełnej, siedmioklasowej szkoły powszechnej. Zwracano jednak uwagę na obiektywne trudności związane z realizacją tych oczekiwań – podnoszono m.in. sprawę niedostatecznego stanu technicznego i wyposażenia istniejących budynków szkolnych. W trakcie obrad wielokrotnie podkreślano palącą potrzebę wzniesienia nowych obiektów szkolnych. Dostrzegając konieczność budowy nowych szkół, nie pomijano sprawy niezbędnych funduszy. Postulowano przeniesienie ciężar finansowy budowy szkół z gmin na sejmiki powiatowe. Proponowano także udzielanie gminom długoterminowych niskooprocentowanych pożyczek z przeznaczeniem na budownictwo szkolne.

Zabierający w trakcie obrad głos członkowie rady – oprócz czynników obiektywnych niesprzyjających rozwojowi szkolnictwa powszechnego – dostrzegali również pewne niezrozumienie społeczeństwa w tej materii. Mówili wprost, że „tworzenie szkół siedmioklasowych napotyka na pewien opór, gdyż społeczeństwo nie dorosło jeszcze do tego, ażeby zrozumieć potrzebę tak wysoko zorganizowanej szkoły”. Proponowano jednak, aby mimo „nieuświadomienia szerokich mas włościańskich” nie ustawać w dążeniach do wprowadzania siedmioletnich szkół¹⁹.

Wobec wzrastającej liczby dzieci wkraczających w wiek obowiązku szkolnego oraz mając na uwadze przepełnienie wielu szkół, na początku 1929 r. członkowie rady proponowali utworzenie przez państwo w roku szkolnym 1929/1930 nowych etatów nauczycielskich. Argumentowano, że dla zaspokojenia potrzeb brakowało wówczas 1000 nauczycieli w szkołach powszechnych. Powyższy postulat, skądinąd słuszny, nie mógł być jednak zrealizowany, wykraczał bowiem poza możliwości finansowe Polski²⁰.

Członkom rady nieobce były również ówczesne nowinki i innowacje związane z dydaktyką szkolną. W tym zakresie postulowali wprowadzenie do polskiego szkolnictwa powszechnego – kładącego nacisk na indywidualizację pracy ucznia i procesu kształcenia – systemu daltońskiego²¹. Proponowali także wprowadzenie do programu zajęć szkolnych specjalnych lekcji wychowawczych. Jednym z życzeń rady było też zwiększenie liczby godzin nauczania języka polskiego w klasach: V, VI i VII szkoły powszechnej. Społecznicy zalecali także podejmowanie działań zmierzających do zakupu radiodbiorników dla poszczególnych szkół.

Mając na uwadze względy wychowawcze, członkowie RSOŁ zalecali tworzenie przy każdej ze szkół powszechnych oraz średnich młodzieżowych kół Polskiego Czerwonego Krzyża. Uważali natomiast za niedopuszczalne przeprowadzanie na terenie szkół akcji zbierania funduszy na rzecz różnorodnych organizacji społecznych. Rekomendowali w tym względzie inspektorom szkolnym, by nie popierali tego typu działań.

---

¹⁹ *Protokół posiedzenia Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej z dnia 26 lutego 1929 r.*, Dz.U.KOSŁ, 1929, nr 2, poz. 73, s. 163.

²⁰ *Ibidem*, s. 164.

²¹ *Protokół posiedzenia Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej z dnia 29 października 1928 r.*, Dz.U.KOSŁ, 1928, nr 1, poz. 145, s. 193.

Jeżeli chodzi o szkolnictwo średnie, w szczególny sposób podkreślano niezwykle istotny problem braku szkół publicznych. Akcentowano, że za dużo placówek znajduje się w prywatnych rękach, stąd sformułowano postulaty zamykania szkół prywatnych o niskim poziomie nauczania lub z niewielką liczbą uczniów. Proponowano wykupywanie prywatnych placówek przez państwo i uczynienia z nich szkół publicznych. Zabiegano, by z pieniędzy państwowych wznoszono w regionie nowe szkoły średnie²². Wysłano również propozycję założenia na terenie okręgu szkolnego specjalnych szkół dla dzieci i młodzieży moralnie upośledzonej oraz karanej wyrokami sądów dla nieletnich.

Jak można wywnioskować z przytoczonych przykładów, zakres tematów poruszanych w trakcie spotkań RSOŁ był niezmiernie szeroki. Obejmował zagadnienia szkolnictwa powszechnego, średniego i zawodowego. Powyższa problematyka była stale obecna i częstokroć powracała w różnych aspektach na kolejnych posiedzeniach rady. Zalecenia i uchwały gremium były tym bardziej istotne, że przez głosy swych przedstawicieli pochodzących z różnych zakątków regionu odzwierciedlały realne i zaobserwowane w praktyce problemy, potrzeby oraz zagrożenia dla funkcjonującego na obszarze województwa systemu oświaty. Postulaty członków rady, w większości słuszne, nie mogły się jednak doczekać pełnej realizacji ze względu na trudności związane z pozyskiwaniem funduszy przeznaczonych na system szkolnictwa publicznego²³.

Na terenie poszczególnych powiatów województwa istniały odrębne społeczne ciała, powołane w celu nadzorowania szkolnictwa powszechnego i oświaty. Podstawą prawną ich funkcjonowania były zapisy ustawy z 4 czerwca 1920 r., która utrzymała również w mocy przepisy tymczasowe o szkołach elementarnych w Królestwie Polskim – wydane 10 sierpnia i 7 września 1917 r. przez Tymczasową Radę Stanu Królestwa Polskiego, a wprowadzające na terenie byłego Królestwa Kongresowego powiatowe i gminne władze oraz urzędy szkolne²⁴. Wymienione instytucje miały współdziałać

²² Protokół z posiedzenia Rady Szkolnej Okręgowej Łódzkiej w dniu 20 grudnia 1926 r., Dz.U.KOSŁ, 1927, nr 1, s. 5.

²³ F. Śliwiński, *Organizacja szkolnictwa w Polsce współczesnej. Podręcznik dla kandydatów do zawodu nauczycielskiego*, Warszawa 1932, s. 37.

²⁴ *Przepisy tymczasowe o szkołach elementarnych w Królestwie Polskim*, „Dziennik Urzędowy Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego” [dalej: Dz.U.TRSKP] 1917, dział I, poz. I, art. 29–77, s. 7–17.

z inspektorami szkolnymi w wypełnianiu zadań związanych ze szkolnictwem powszechnym i oświatą na danym terenie. Utrzymało zatem funkcjonowanie w gminach dozorów szkolnych, a w poszczególnych miejscowościach, w których znajdowały się szkoły powszechne, opiek szkolnych. Nowe prawo zdecydowało o konieczności zmiany nazwy dotychczasowych rad szkolnych okręgowych na rady szkolne powiatowe, względnie miejskie rady szkolne. Przypomnieć należy, że równocześnie zmieniono nazwy dotychczasowych inspektorów szkolnych okręgowych na inspektorów szkolnych powiatowych²⁵. W praktyce zarówno rady szkolne, jak i inspektorzy przyjęli odpowiednio miano rad i inspektorów szkolnych powiatowych – obejmujących zakresem swojej działalności w zakresie oświaty teren tejsze jednostki podziału administracyjnego kraju.

W myśl przepisów w powiatach województwa powoływano rady szkolne powiatowe. Do głównych ich obowiązków należał nadzór nad publicznym oraz prywatnym szkolnictwem powszechnym, jak również badanie potrzeb w zakresie szkolnictwa oraz oświaty i kultury na podległym sobie terenie. Kolejnym ich zadaniem było pozyskiwanie funduszy na potrzeby edukacji oraz sprawowanie nadzoru nad funkcjonującymi w poszczególnych gminach dozorami szkolnymi oraz działającymi w danych miejscowościach mających szkoły powszechne opiekami szkolnymi. W wypadku ostatniego zadania rady uchwały również regulaminy pracy wspomnianych dozorów oraz opiek szkolnych²⁶.

Jeśli chodzi o szkolnictwo powszechne, to kompetencje rad dotyczyły w szczególności rozpatrywania wniosków dotyczących budowy nowych szkół i podejmowania w tym względzie stosownych uchwał. Opiniowały również wnioski o zamykaniu szkół oraz w sprawach wydawania zgody na zakładanie prywatnych placówek. Rady miały również możliwość wizytacji poszczególnych placówek oświatowych, jednakże nie przysługiwało im wydelegowa-

---

²⁵ Art. 8 *Ustawy z dnia 4 VI 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych*, Dz.U.RP, 1920, nr 50, poz. 304.

²⁶ Jako przykład można wymienić: Regulamin dla dozorów szkolnych uchwalony na II posiedzeniu Rady Szkolnej Powiatowej Powiatu Łódzkiego w dniu 30 września 1931 oraz Regulamin dla opiek szkolnych na terenie powiatu łódzkiego uchwalony na II posiedzeniu Rady Szkolnej Powiatowej Powiatu Łódzkiego w dniu 30 IX 1931 r., Archiwum Państwowe w Łodzi, Wydział Powiatowy Łódzki, Protokoły z posiedzenia Rady Szkolnej Powiatowej Powiatu Łódzkiego 1928–1935, sygn. 843, k. 1–3 oraz k. 13–15.

nym członkom prawo „przeegzaminowywania uczniów” oraz „czynienia uwag nauczycielom”. Badały także stan techniczny i sanitarny placówek oświatowych, dbając o odpowiedni stan higieny szkolnej.

Rady szkolne powiatowe zajmowały się również sprawami nauczycieli. Miały wpływ na wybór kandydatów na posady nauczycielskie; ogłaszały konkursy na wakujące stanowiska. Biorąc pod uwagę sugestie i oczekiwania dozorów szkolnych i opiek szkolnych, przedstawiały inspektorom szkolnym kandydatów do zatwierdzenia. Nadzorowały także sprawy dokształcania kadry nauczycielskiej i w tym zakresie winny były współdziałać z inspektorami szkolnymi w sprawach organizacji kursów dokształcających, wakacyjnych czy też konferencji nauczycielskich. Podejmowały również sprawy fundowania stypendiów przeznaczonych na edukację nauczycieli szkół powszechnych. Przyznano im też prawo materialnego wspierania bibliotek pedagogicznych, dofinansowywanie zakupu podręczników, pomocy naukowych oraz książek do bibliotek szkolnych.

W zakresie nadzoru nad finansami szkolnictwa radom przyznano prawo kontroli dozorów gminnych z wykonywania budżetów szkolnych. Nadzór miał dotyczyć w szczególności określania norm, według których gminne dozory szkolne miały zaopatrywać szkoły w opał, oświetlenie, materiały piśmienne oraz pokrywać koszty utrzymywania czystości i higieny w szkołach. Rada zarządzała również funduszami przeznaczonymi na cele szkolne powiatu, czuwała nad majątkiem szkolnym oraz roztaczała opiekę nad fundacjami subsydiującymi szkolnictwo.

W skład rad szkolnych powiatowych, względnie miejskich rad szkolnych, wchodziły osoby z wyboru, z nominacji oraz z racji sprawowanego urzędu. W tym względzie, jak widać, istniało podobieństwo do sposobu powoływania rady szkolnej okręgowej. Spośród członków rad szkolnych powiatowych pochodzących z wyborów wymienić należy: trzech członków wybranych przez sejmik powiatowy, w tym jedna z osób powinna być równocześnie członkiem danego sejmiku; jednego członka wybieranego przez radę miasta powiatowego; jednego reprezentanta zawodu nauczycielskiego wybranego przez konferencje nauczycieli szkolnictwa elementarnego publicznego. W skład rady miał również wchodzić wybrany na jednym z pierwszych jej posiedzeń (reprezentant), kierownik seminarium nauczycielskiego lub kierownik szkoły średniej, a w wypadku braku na terenie powiatu takich instytucji oświatowych –

kierownik publicznej wieloklasowej szkoły elementarnej. Z nominacji w składzie gremium można było odnaleźć dwóch reprezentantów obywateli powoływanych przez MWRiOP oraz przedstawicieli wyznań religijnych, w tym Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych, powoływanych w porozumieniu z ich władzami. Swego reprezentanta mógł mieć każdy związek czy wspólnota religijna pod warunkiem posiadania 1% wyznawców na terenie danego powiatu. Z urzędu do rady wchodził natomiast lekarz (okręgowy, później powiatowy), względnie tzw. lekarz szkolny.

Skład rad szkolnych miejskich różnił się od reprezentacji rad szkolnych powiatowych liczbą osób pochodzących z wyborów oraz instytucjami mającymi prawo powoływania członków. W ich łonie miały się znaleźć dwie osoby powołane przez magistrat, cztery wybierane przez radę miejską (w tym jedna z osób powinna być równocześnie członkiem rady miejskiej). Pozostali członkowie byli reprezentowani i zasiadali w radzie na warunkach analogicznych jak w wypadku rady szkolnej powiatowej. W przypadku obydwu rad szkolnych – powiatowej czy miejskiej – w jej posiedzeniach miał brać udział właściwy inspektor szkolny oraz przedstawiciel władz – starosta lub delegowany przez niego przedstawiciel.

Mandaty członków wymienionych rad – pochodzących z nominacji oraz reprezentantów nauczycieli – trwać miały trzy lata, natomiast reprezentantów samorządów powiatowych i miejskich – tak długo, jak członkowie rady sprawowali mandat radnego odpowiedniej rady miejskiej czy sejmiku powiatowego. Ponadto przedstawiciele zawodu nauczycielskiego tracili swe pełnomocnictwa z chwilą zaprzestania wykonywania zawodu na terenie danego powiatu. Oprócz członków czynnych wybierano również ich zastępców, którzy uzupełniali skład po ustąpieniu, rezygnacji lub wygaśnięciu mandatu danej osoby. Członkowie rady pełnili swe obowiązki społecznie, nie otrzymując za swoją pracę i zaangażowanie żadnego wynagrodzenia. Wyjątkiem była posada sekretarza, który mógł otrzymywać pensję. Rada ze swego grona wybierała przewodniczącego i jego zastępcę, a posiedzenia organu powinny być się odbywać nie rzadziej niż raz na miesiąc. Rada układała wewnętrzny regulamin swej działalności, w ramach swoich prac mogła tworzyć komisje do wykonania określonych zadań.

Organy nadzorujące oświatę ustanowiono również w gminach. Każda gmina wiejska i miejska, względnie niebędąca samodzielną gminą „większa miejscowość”, obowiązana były z mocy przepisów prawa do posiadania dozorów szkolnych. Uprawnienia dozorów

można zebrać w kilka grup. Pierwsza z nich polegała na dbaniu o rozwój i nadzorowaniu szkolnictwa elementarnego. Druga dotyczyła sporządzania projektów budżetów szkolnych oraz czuwania nad ich wykonaniem. Po trzecie, nadzorowały one działalność poszczególnych opiek szkolnych.

W zakresie pierwszego uprawnienia dozory zajmowały się w szczególności opracowywaniem projektów gminnej sieci szkolnej oraz kontrolowaniem za pomocą delegatów funkcjonujących na obszarze gminy publicznych i prywatnych szkół powszechnych. Przedstawiały również radom szkolnym powiatowym wnioski o potrzebie powoływania nowych szkół, ich przenoszenia lub likwidacji. Mogły również prowadzić statystyki dzieci w wieku szkolnym, o ile zadanie to zostało im przekazane przez samorząd gminny. Nadzorowały też przestrzeganie i wykonywanie przepisów prawa w kwestii realizacji obowiązku szkolnego.

Dozory opiniowały także budżety rad gminnych i miejskich w zakresie sum przeznaczonych na oświatę, dokonywały w ramach tychże wydatków przeznaczonych na szkolnictwo (również tym razem, o ile uprawnienia powyższe były przekazane dozorum przez gminę). W stosunku do nauczycieli miały prawo przedstawiania radom szkolnym powiatowym opinii na temat kandydatów na nauczycieli, mogły wnosić skargi na pedagogów, jednocześnie powierzono im troskę o zapewnienie bytu materialnego nauczycielom.

W stosunku do opiek szkolnych dozorum przysługiwało prawo mianowania głównego opiekuna; decydowały także o tworzeniu dla dwóch lub większej liczby szkół jednej wspólnej opieki szkolnej. Miały one również prawo (w wypadku niewywiązywania się przez nie ze swoich obowiązków lub gdy łamały obowiązujące prawo) rozwiązywania poszczególnych opiek.

Podobnie jak w wypadku organów nadzorujących szkolnictwo na terenie województwa czy powiatu, dozory składały się z członków z wyborów: po jednym członku rady gminnej powoływanym spośród jej składu; z mieszkańca gminy, wybranego przez zebranie gminne; z przedstawiciela zawodu nauczycielskiego, wybranego przez ogół nauczycielstwa szkół publicznych gminy. W skład dozorum szkolnych wchodziły również osoby duchowne – reprezentant katolików i przedstawiciele innych wyznań, o ile dane wyznanie stanowiło w gminie więcej niż 2% ogółu ludności gminy. Reprezentantów wyznań mianowała właściwa rada szkoła powiatowa w porozumieniu z władzami Kościoła katolickiego i poszczególnych związków wyznaniowych. Ponadto w skład dozorum wchodził je-

den mieszkańców gminy oraz przedstawiciel zawodu nauczycielskiego szkół elementarnych publicznych – również obydwój mianowani przez radę szkolną powiatową²⁷.

Rozwiązania zastosowane do sposobu powoływania dozorów gmin wiejskich były wykorzystane do tworzenia dozorów szkolnych gmin miejskich. Przepisy prawa różnicowały jednak skład ilościowy oraz krąg osób powoływanych w miastach w zależności od liczby mieszkańców danej gminy. Wprowadzono dozory dla gmin miejskich liczących do 20 tys. mieszkańców oraz dozory dla gmin liczących ponad 20 tys. mieszkańców. Poszczególne dozory różniły się większą liczbą powoływanych w ich skład osób i tym, że np. w większych ośrodkach wybierano liczebniejszą reprezentację, a tam, gdzie istniały szkoły średnie lub seminaria nauczycielskie, wybierano w ich skład również przedstawicieli nauczycieli oraz kierowników wspomnianych placówek oświatowych²⁸.

---

²⁷ *Przepisy tymczasowe o szkołach elementarnych w Królestwie Polskim*, Dz.U.TRSKP, 1917, nr I, dział I, poz. 1, art. 47–50.

²⁸ Dozór szkolny gmin miejskich liczących mniej niż 20 tys. mieszkańców składał się z członków z wyborów: z delegowanego członka magistratu; z dwóch przedstawicieli, wybranych przez radę miejską, w tym jeden przynajmniej winien był być członkiem rady; z reprezentanta zawodu nauczycielskiego, wybranego przez konferencję nauczycieli szkół miejskich; z przedstawiciela szkoły średniej lub seminarium nauczycielskiego, wybranego na jednym z pierwszych posiedzeń dozoru szkolnego (o ile na danym terenie nie istniały seminaria i szkoły średnie, wówczas w skład dozoru miał wchodzić kierownik szkoły wieloklasowej miejskiej, wybrany przez dozór szkolny). Członkami z mianowania spośród osób duchownych byli: reprezentant Kościoła katolickiego i przedstawiciele innych wyznań, o ile dane wyznanie stanowiło w gminie więcej niż 2% ogółu jej ludności. W tym wypadku członków powoływała rada szkolna okręgowa w porozumieniu z władzą Kościoła rzymskokatolickiego, względnie zwierzchnością gmin wyznaniowych. Ponadto w skład dozoru wchodził jeden obywatel miasta, mianowany przez radę szkolną okręgową. W skład gremium wchodził również z urzędu lekarz miejski, względnie lekarz szkolny. Natomiast dozór szkolny gmin miejskich liczących więcej niż 20 tys. ludności składał się z członków z wyborów: z delegowanego członka magistratu; z trzech osób wybranych przez radę miejską, w tym przynajmniej jedna spośród nich powinna była być członkiem rady; z przedstawiciela zawodu nauczycielskiego, wybranego przez konferencję nauczycieli szkół miejskich; z kierownika szkoły średniej wybranego przez dozór szkolny na jednym z pierwszych posiedzeń dozoru; z kierownika seminarium nauczycielskiego wybranego na jednym z pierwszych posiedzeń dozoru (jeżeli na danym terenie nie istniało seminarium nauczycielskie, wówczas do rady wchodził kierownik szkoły elementarnej miejskiej wieloklasowej, wybrany przez dozór na jednym z pierwszych posiedzeń). Członkami z mianowania były osoby duchowne – powoływane na podobnych zasadach, jak w gminach liczących do 20 tys. mieszkańców, oraz obywatel mia-

Na czele dozoru gminnego stał przewodniczący, który pełnił funkcję organu wykonawczego. W tym wypadku mógł on mieć swego zastępcę, istniała też możliwość powołania skarbnika i sekretarza spośród osób wchodzących w skład dozoru. Posiedzenia miały się odbywać w miarę potrzeby, jednak nie rzadziej niż raz na miesiąc. Uchwały podejmowano w obecności ponad połowy członków większością głosów. Na decyzję dozoru można było wnieść zażalenie do rady szkolnej powiatowej, której przysługiwało również prawo jego rozwiązania.

Najniższym ogniwem nadzorującym szkoły powszechne w terenie były opieki szkolne. Mogły być one tworzone dla pojedynczych szkół lub kilku placówek funkcjonujących w jednej miejscowości – decyzje w tym względzie podejmował gminny dozór szkolny. Do głównych obowiązków opiek należało zapewnienie szkołom odpowiednich warunków dla właściwego funkcjonowania. Roztaczały one także kuratelę nad młodzieżą szkolną oraz współpracowały z rodzicami we wszystkich sprawach związanych z uczniami i ze szkołą.

Będąc ciałem bezpośrednio i najlepiej zorientowanym w potrzebach szkół, opieki współpracowały z dozorami gminnymi w najważniejszych sprawach dotyczących infrastruktury szkolnej (budynków szkolnych, sal i wyposażenia), jak również dbały o odpowiednią liczbę i jakość sprzętów niezbędnych do prawidłowej pracy placówek. Czuwały także nad stanem sanitarnym i higienicznym placówek. W zakresie współpracy z rodzicami opieki nadzorowały realizację obowiązku szkolnego i kontrolowały regularne posyłanie dzieci do szkół. Mogły również urządzać zebrania rodzicielskie.

Członkowie opiek mieli współdziałać z nauczycielami w sprawach związanych z urządzeniem uroczystości szkolnych, wieczornic, obchodów świąt czy organizacją wycieczek szkolnych. W szczególny sposób opieki powinny były się zajmować niezamożną młodzieżą i czuwać nad kształceniem sierot. Miały również zapewnić dowóz dzieci uczęszczających do szkoły z odległych terenów i miejscowości.

W zależności od tego, czy opieka obejmowała jedną szkołę czy też kilka placówek, w jej skład powoływano odpowiednią reprezen-

---

sta, mianowany przez radę szkolną okręgową. I tym razem z urzędu w skład dozoru miał wchodzić również lekarz miejski, względnie szkolny (art. 51 *Przepisów tymczasowych o szkołach elementarnych w Królestwie Polskim*, Dz.U.TRSKP, 1917, dział I, poz. I, s. 12-13).

tację osób. Opieka szkolna dla jednej szkoły składała się z opiekuna głównego – mianowanego przez gminny dozór szkolny spośród mieszkańców danej wsi czy miasta (zalecano wybór spośród rodziców dzieci uczęszczających do danej szkoły); z jednego lub dwóch mieszkańców wsi czy osady wybranych przez zgromadzenie gromadzkie, a w miastach przez rodziców dzieci uczęszczających do szkoły; z osoby duchownej nauczającej religii w danej szkole oraz z kierownika szkoły²⁹.

Opieką kierował opiekun główny i to jemu przysługiwało prawo zwoływania gremium. Posiedzenia opiek szkolnych miały się odbywać w miarę potrzeby. Ich działalność, jak wspomniano, kontrolowały gminne dozory szkolne, które mogły je rozwiązać. W powyższym wypadku stosowną decyzję zatwierdzała rada szkolna powiatowa.

Przepisy dotyczące funkcjonowania społecznych organów nadzorujących szkolnictwo nakreślone w 1917 r. a utrzymane w mocy zapisami z 1920 r. obowiązywały aż do początku 1939 r. Wówczas ustawą z 23 lutego 1939 r. o zespoleniu samorządu szkolnego z samorządem terytorialnym rozszerzono w znaczący sposób kompetencje organów powiatowych związków samorządowych i gmin w zakresie oświaty. Na mocy nowego prawa powołano specjalne organy samorządu terytorialnego: komisje oświatowe (powiatowe i gminne) oraz komitety szkolne, które zastąpiły istniejące uprzednio instytucje samorządu szkolnego (rady szkolne powiatowe, dozory gminne oraz opieki szkolne). Kadencja nowych organów samorządu terytorialnego miała być powiązana z okresem, na który były wybierane odpowiednie władze samorządowe powiatowe, miejskie i gminne.

Powołanie nowych instytucji wychodziło naprzeciw wysuwanym już w pierwszej połowie lat dwudziestych XX w. postulatom formu-

---

²⁹ Skład opieki szkolnej powoływanej dla kilku szkół była powiększony o dwóch–trzech mieszkańców wsi lub miasta – wybieranych przez podobnie gremia, jak w wypadku opieki dla jednej szkoły. Ponadto w tym wypadku w jej skład wchodził kierownicy szkół mający jedną opiekę oraz jeden nauczyciel wybrany na terenach wiejskich przez ogół nauczycieli danych wsi czy osad i odpowiednio w miastach – jeden nauczyciel wybrany przez nauczycieli szkół, które miały jedną opiekę. Uregulowano również kwestię powoływania osoby duchownej – jeśli zaistniałby wypadek, że w danej szkole (szkolach) religii nauczał więcej niż jeden duchowny, wówczas w skład opieki wchodził starszy wiekiem (art. 67 *Przepisów tymczasowych o szkołach elementarnych w Królestwie Polskim*, Dz.U.TRSKP, 1917, dział I, poz. I, s. 15–16).

łowanym przez samorząd terytorialny pod adresem nadzorujących szkolnictwo powszechne organów. Samorządowcy wypowiadali się przeciwko odrębności instytucji „samorządu szkolnego”. Wśród przytaczanych argumentów mających uzasadnić ich zdanie wskazywali na luki w ustawodawstwie dotyczące ich umocowania i kompetencji w zakresie finansów. Poruszali również kwestię nieistniejących uprawnień wykonawczych. Z całą mocą podkreślali również dotkliwy brak odpowiednich ludzi na prowincji, którzy mogliby w rzetelny i fachowy sposób zająć się sprawami szkolnictwa i oświaty. Sformułowano wówczas postulat włączenia spraw administracji szkolnictwa powszechnego do zadań samorządu terytorialnego³⁰. Jak widać, powyższa opinia została podzielona przez ustawodawcę, który postanowił wprowadzić stosowne zmiany uwzględniające zgłaszane propozycje.

Do głównych zadań mających powstać powiatowych komisji oświatowych należało składanie wniosków do budżetu powiatowych związków samorządowych (w dziale oświata i kultura), opiniowanie spraw oświatowych oraz wniosków o dofinansowanie konkretnych szkół i instytucji oświatowych. Miały one współdziałać w akcji budowy szkół i mieszkań dla nauczycieli i sprawować nadzór nad gminnymi komisjami oświatowymi.

W skład powiatowych komisji oświatowych mieli wchodzić: przewodniczący, którym z urzędu był przewodniczący wydziału powiatowego, trzej członkowie wybrani przez rady powiatowe (spośród rady lub też spoza niej), dwaj nauczyciele szkół powszechnych delegowani przez inspektora szkolnego, dyrektor lub kierownik szkoły średniej delegowany przez kuratora okręgu szkolnego oraz dwaj członkowie powoływani przez komisję. W jej pracach obowiązany był uczestniczyć inspektor szkolny powiatowy lub jego zastępca³¹.

Podobne zadania co powiatowym powierzono gminnym czy też miejskim komisjom oświatowym. W gruncie rzeczy powieleły one zakres obowiązków, którymi były obarczone istniejące wcześniej gminne dozory szkolne i opieki szkolne. Co oczywiste, terenem swojej działalności obejmowały obszar danej gminy wiejskiej lub miasta³². Przewodniczący komisji oświatowej gminnej i miejskiej

³⁰ Z. Domański, *W obronie samorządu szkolnego*, „Samorząd Szkolny” 1929, nr 2, s. 3.

³¹ *Ustawa z dnia 23 II 1939 r. o zespoleniu samorządu szkolnego z samorządem terytorialnym*, Dz.U.RP, 1939, nr 16, poz. 93, art. 6 i 7.

³² Do zadań komisji oświatowej gminy wiejskiej lub miejskiej należało m.in. opiniowanie wszelkich spraw związanych ze szkolnictwem, oświatą i kulturą –

na posiedzeniach rad gminy obowiązany był referować sprawy szkolnictwa.

Zasady powoływania członków gminnych komisji oświatowych były bardzo podobne do rozwiązań obowiązujących podczas tworzenia komisji powiatowych. Na czele komisji gminnej miał stać przełożony gminy jako jej przewodniczący, ponadto w jej skład wchodziło trzech członków wybierani spośród lub spoza jej łona, dwaj nauczyciele szkół publicznych powszechnych delegowani przez inspektora szkolnego, dyrektor lub kierownik szkoły średniej ogólnokształcącej, zawodowej lub doksztalczącej, o ile tego typu placówka istniała na terenie gminy. Ponadto rada miała prawo wskazania dwóch osób, które mogły wejść w jej skład. W posiedzeniach komisji udział brać mogli inspektor szkolny oraz delegat szkolnej komisji powiatowej. Poza tym komisja mogła zapraszać do udziału w swych posiedzeniach gości³³.

Nowe prawo wprowadziło również obowiązek tworzenia przy każdej działającej publicznej szkole powszechnej oraz szkole doksztalczącej komitetu szkolnego. Jego skład, zakres działania i organizację miało określać stosowne rozporządzenia MWRiOP wydane w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych oraz ministrem przemysłu i handlu (w odniesieniu do szkół doksztalczających zawodowych).

Zapisy wspomnianej ustawy zaczęły obowiązywać 1 kwietnia 1939 r. Z nowym prawem nie wydano jednak stosownych przepisów wykonawczych i przejściowych, w tym terminów i sposobów ich wprowadzania. Sytuacja wywołała niepokój i dezorientację: zarówno wśród instytucji nadzorujących dotychczas szkolnictwo i oświatę, jak i w środowisku nauczycielskim. W związku z poja-

---

mających być przedmiotem uchwał organów stanowiących gminy; badanie potrzeb publicznych szkół powszechnych; opiniowanie sieci szkół publicznych; inicjowanie i współdziałanie w organizacji i prowadzeniu prac w zakresie oświaty pozaszkolnej, szkół i instytucji kulturalno-oświatowych i zdrowotnych, takich jak: przedszkola, bursy szkolne, biblioteki, ośrodki kultury wiejskiej, boiska i urządzenia sportowe. Kolejnym zadaniem komisji było opiniowanie preliminarzy budżetowych poszczególnych szkół powszechnych i budżetu gminy przeznaczonego na cele oświatowe. Do ich zadań należały również pomoc materialna uczniom oraz współdziałanie z mającymi być powołanymi przy każdej szkole komitetami szkolnymi (art. 2 *Ustawy z dnia 23 II 1939 r. o zespoleniu samorządu szkolnego z samorządem terytorialnym*, Dz.U.RP, 1939, nr 16, poz. 93).

³³ Również w tym wypadku przyjęte regulacje wychodziły naprzeciw postulatam władz lokalnych. Przepisy wprowadzały niemalże w niezmienionej formie rozwiązania proponowane przez samorządowców. Por. Z. D o m a Ń s k i, *op. cit.*, s. 3.

wiającymi się wątpliwościami MWRiOP zdecydowało się wydać stosowny okólnik, w którym zalecano, aby do czasu wydania brakujących regulacji rady szkolne powiatowe oraz dozory gminne i opieki szkolne nie zaprzestawały swego funkcjonowania i działalności³⁴. Jednak do wybuchu wojny nie udało się wprowadzić nowych rozwiązań w praktyce.

Podsumowując, w okresie międzywojennym na terenie województwa łódzkiego istniała kilkustopniowa, hierarchiczna struktura społecznych organów nadzorująca funkcjonowanie szkolnictwa powszechnego. Poszczególne instytucje obejmowały swym zasięgiem teren całego województwa, poszczególnych powiatów, gmin oraz miejscowości, w których istniały szkoły powszechne. Wyłaniano je w podobny sposób – zasiadali w nich członkowie z wyboru, mianowania i z racji sprawowanej funkcji (z urzędu). Sposób kompletowania poszczególnych instytucji oraz odzwierciedlenie w nich szerokiej reprezentacji lokalnych czynników współdecydujących i uczestniczących w działalności oświatowej (władz samorządowych, nauczycieli, duchownych, reprezentantów obywateli) miał w swoim założeniu zaangażować i włączać społeczeństwo w nurt pracy zmierzającej do ograniczenia plagi analfabetyzmu, pełnej realizacji obowiązku szkolnego i podniesienia poziomu nauczania.

Poszczególne kolegia dysponowały podobnym zakresem kompetencji w odniesieniu do terenu, który reprezentowały i którym zawiadywały. Niestety nie miały one istotnych uprawnień decyzyjnych i wykonawczych, które mogłyby być skutecznie wykorzystywane w relacjach z samorządem, na którego barkach spoczywał główny ciężar fundowania nowych oraz utrzymywania i rozwijania istniejących placówek oświatowych. Zatem ich rola w dużym stopniu sprowadzała się jedynie do pełnienia funkcji gremiów opiniotwórczych i doradczych³⁵. Mając to na uwadze, tylko po części wydają się słuszne zarzuty współczesnych, że toczyły one jałowe dyskusje bez oczekiwanych przez społeczeństwo, a wypatrywanych, konkretnych rezultatów swojej działalności. Instytucje w dobrej wierze zajmowały się sprawami szkolnictwa, podejmowały uchwały

---

³⁴ Okólnik nr 25 Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 28 marca 1939 r. w sprawie dalszej działalności organów samorządu szkolnego, „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego” 1939, nr 5, poz. 69, s. 198.

³⁵ F. Śliwiński, *op. cit.*, s. 46.

i rezolucje, formowały wnioski, zalecały rozwój i wzmocnienie sfer składających się na system edukacji. Powyższe działania i propozycje częstokroć rozmijały się jednak z realnymi możliwościami i kwotami przeznaczonymi na oświatę z zapisanymi w budżetach poszczególnych miast i gmin.

Zapewne ta niższa, niż oczekiwano, skuteczność działań czynników społecznych nadzorujących szkolnictwo przyczyniła się również w dużej mierze do likwidacji ich struktur. Trudno dziś jednoznacznie stwierdzić, na ile mające wejść w życie z początkiem 1939 r. rozwiązania prawne mogły się okazać efektywne w realizacji postulatów związanych ze szkolnictwem powszechnym. Być może próba ściślejszego powiązania nowych komisji oświatowych – powiatowych i gminnych – z władzami samorządowymi miała szansę wzmocnić sprawę i pozycję szkolnictwa w organach za nie odpowiedzialnych i je finansujących. Jak jednak wiemy, nowe, ściśle powiązane z samorządem ciała nie zdałyby rozwinąć swojej działalności. Proces ich formowania przerwała nadchodząca druga wojna światowa.

KRZYSZTOF W. MUCHA

Organisation, structure and competences of social control over the primary education system in the voivodship of Łódź between the wars

In 1918–1939 in the voivodship of Łódź there was a multi-stage, hierarchical structure, social bodies supervising the operation of primary public education. All the institutions covered the area of the whole voivodship, individual counties, municipalities and towns where the elementary schools were established. They were selected in a similar way – the members were selected and appointed because of their local governmental functions. The method of picking of individual institutions and reflection in their broad representation of local factors deciding and participating in educational activities (local authorities, teachers, clergy, representatives of citizens) had in his assumption to engage and involve the public in the effort aimed to reduce the scourge of illiteracy, the full implementation of the compulsory education and to raise the level of education.

Each institution had similar range of competence in relation to the represented and governed area. The units carrying out their responsibilities took reso-

lutions, formed conclusions and recommended the development and strengthening of the elements forming the education system. Unfortunately, they did not have any significant decision-making powers and regulations that could be used effectively on the local governments, who were responsible for founding the new and the maintenance and development of existing educational institutions. Thus, their role was mainly to act as consultative and advisory bodies.

Probably the lower than expected effectiveness of the education supervising social factors also largely contributed the elimination of their structures. It is difficult to state clearly how the putting into force at the beginning of 1939 legal solutions could be effective in achieving the demands associated with general education. Perhaps an attempt of closer relationship between the new educational committee – the district and municipal – with the local authorities had a chance to strengthen the case and the position of education in the bodies responsible for them and financing them. However, as we know, the new government related bodies had no time to develop their activities. The process of their forming was interrupted by the forthcoming Second World War.